

Ювілеї

Петро ЗБОРОВСЬКИЙ

ТУРКІВЩИНА В ЖИТТІ І НАУКОВИХ ПРАЦЯХ МИХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО

Petro ZBOROVSKY. Turka Land in Mykhailo Zubrytsky's Life and Scientific Works.

Михайло Зубрицький народився 22 жовтня (3 листопада) 1856 р. у селі Кіндратів на Турківщині. Саме тут він уперше побачив світ, побачив і почув голос своїх батьків, побачив красу рідних гір і ввібрав у себе любов до рідного краю, яку проніс у глибокій пошані через усе своє життя. Саме тут промайнуло його перше десятиліття, саме тут він відчув потяг до знань, саме звідси він пішов у вир життя, яке зробило його знаним в усій Україні. Саме тут кмітливий хлопчина звернув увагу на самобутність мови й одягу, побуту й праці, а пізніше побачив, що десь одягаються інакше, інакше вимовляють слова, мають інші знаряддя праці, інший уклад життя. Саме вміння придивитись, зауважити і порівняти зробило звичайного селянського хлопчика з глухого гірського села знаним і поважним ученим, дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.

Діставши ази життєвої селянської примудрості від своїх неписьменних батьків і, ледь збагнувши значення букв, Михайло у неповних дев'ять років вирушає у пошуках знань до повітового міста Турки. Та не довго тривала його наука в Турці. По двох місяцях хлопчина змушений був повернутись до батьківської хати. І вже наступного року поїхав на навчання до Розбору Округлого, що біля Сяноку, далі – до Дрогобича, а відтак у широкий світ життя і знань...

Від того часу Михась повертався до рідної домівки лише на вакації, проте ніколи не забував її і часто описував у своїх наукових працях рідне село й інші населені пункти Турківщини.

Михайло Зубрицький детально описав свій рідний край у праці “Село Кіндратів (Турчанського повіту)”, яка була надрукована в часописі “Житє і слово” (1895.– Кн. 4-5). Автор зазначає, що в селі 40 осель і 300 душ, що у його родиннім домі зберігалась грамота “на пергамені з 1569 року надана королем Жигмонтом Августом на засновання села і друга грамота короля Яна Собеського від 1678 року на звичайнім папері, що потверджує наведеним в ній війтам посідані солтиства з розширенням прав і вольностей...”.

“На війтівстві в сім часі сиділа дрібна шляхта, зайшла з інших сіл. Було щось з п'ять родин: Бельські, Зубрицькі, Ільницькі, Кречківські і Нанівські” ... “Цікава познака нашої шляхти була ся, що кожний старався “виходити” легітимацію свого роду. Мій покійний отець був сім разів пішки у Львові 1837 р.¹. Вітцєви мойому не дали легітимації, а лише “Extractus” – згадує Михайло Зубрицький.

“Крім наведених родин шляхотських були ще такі назви в Кіндратові: Адиновець, Вовк, Гавриляк, Ільків, Коблин, Лавер, Лемець, Ліниський, Хабаль і Шульчак... Люде по найбільше ростом невеликі, рослих небагато можна стріти; лиця більш округлі, як подогчасті, волосє темно русяве, хоть можна бачити чорне, а деколи і червоне” ...

“Шляхотські родини не конче добре жили з тамошніми хлопцями, що себе і тепер мають за правдиву громаду, а шляхта не рідко повідає: “Гадя сичить”, а що найбільше є в селі Ількових, то і бесідуєть: “Ільківята таке, а таке зробили”. Жидів у Кіндратові нема”.

“Доки камера (сільській уряд за часів Австро-Угорщини) не продала лісів, дуже добре поводилось людам в селі. Випасали воли, вівці і кози по лісах і рубали дерево де хотіли. Лісничий десь колись і погрозив, але єму з'орали поле, скосили і вижали збіже, тай все йшло добре. В зимі мали ще заробок, бо возили цівки і бальки до пили (тартаку) в Ясінці, або над ріку Стрий, звідки на яри і в літі під час більшої води сплавники спуццали дерево на воду і продавали в світ. Проте було і досить заможних газдів, много було та-

¹Відстань від Кіндратова до Львова близько 130 км.

ких, що двома парами волів орали і ще кінь був волочити. Коли громаді 35 моргів ліса на паливо і пасовисько відділили, а проче замкнули, настали цілком інші часи. У людей поменшало худоби, 4 воли у газди рідкість, корови і вівці не йдуть до лісу, а від пари волів платили 2 зр., а додатково треба кілька днів ще й лісничому відробити, т. є. орати, косити і жати. Ще якійсь час по замкненню лісів ішли і вівці в ліс, а від штуки платили по 10 кр.; пізніше вже не пускали. Ліс виданий на пасовисько вирубали і продали жидам, грішми поділили ся той і слід по них пропав. Пізніше продали свому парохови і дерево призначене на паливо... Тепер вже лісу не мають, хіба, може, коли виросте. Коли хто в камеральім лісі рубав дерево, діставав в заплаті лубя т. є. кору з смек... Луб сушили на сонці звивали в труби, а відтак відвозили до Дрогобича і продавали тамошнім жидам до грабарень. Був се не дуже великий заробок. З Кіндратова до Дрогобича було 4,5 милі. Віз дуже старосвітський, босий, запрягали воли, на віз не можна було много набрати. В неділю з полудня виїжджали з дому, їхали цілу ніч і аж рано в понеділок приїжджали на торг до Дрогобича. З полудня виїжджали з міста, а в вівторок з полудня прибували до дому. Як взяв газда за фіру 4 зр. то вже був великий заробок, а то нараз змовляли ся жиди і давали по 1,50 зр. за фіру.

В літі купували фасолу, ченчеричю (кукурудзу), огірки, жито і сіль, а в зимі щонайбільше жито і також сіль. Робили також гонти і продавали в Бориславі”...

Далі автор описує житло бойка у с. Кіндратів. “Будинок під одною стріхою. Порядок приміщень такий: комора, сіни, хата, стаенка або й дві, стодола і стайня, а з півночі поза стіною, до задніх дверей сінешних прибудовують половник, де складають сіно, соломку, околоту, копиці (сніпки на пошив стріхи), а деколи ще й господарські прилади.

Хата курна. По під повалу при північній стіні і понад лавицю, по при стіну, що при ній стіл стоїть, ідуть “гряди”, по два бальки в стіни впущені і кути перехрещені. На них складають сирі поліна, щоб висхли, скіпки, бунзи, лен...”.

У часі життя М.Зубрицького в селі не було

магазину і селянин мав сам забезпечити себе і сім’ю продуктами харчування.

Цікавою є порівняльна таблиця тодішньої і сьогоденної продукції землеробської праці.

Верхня вовняна ноша українсько-руського народу в Галичині

(Матеріали до українсько-руської етнології.–
Львів, 1908.– Т. 10).

У цій праці автор справедливо зауважує таке: “В науці до тепер ще не усталений поділ гірського населення. До сього можуть у значній мірі допомогти докладні студії над ношею, чи огарткою наших гірняків. Люди, що носять однакову огартку, мають також і інші спільні риси і почувують ся ближшими з собою, як із людьми іншої ноші”. За ознакою вжитку верхньої вовняної ноші зокрема сірака, автор поділяє Галичину на три пояси. “Перший іде найдалшого заходу, як далеко засіли Русини, до містечка Лютовисько або горішній Сян. Сей простір замешують Лемки...”. “Другий, середній пояс, сукняної огартки займає зглядно на великий простір на захід по села вичислені висше, а на схід по отії граничні села: Орове, Східницю, Кропивник, Старий і Новий Рибник, Майдан, Довге (всі у Дрогобицькому повіті), а далі на полудне до угорського боку, границею теперішнього Стрийського і Турківського повіту... (Бойки)”. “Третій пояс сіраків починає ся в селах Орове, Східниця, оба Кропивники і т. д. і забігає на схід по під Бескид аж на Буковину (Гуцули)”.

Турківщину, як і усю Бойківщину автор відніс до другого пояса. “Характерною рисою сього пояса є сірак на дві фальди. Давніше носили люди білі сіраки. Такі білі сіраки я бачив в 60-тих роках у гірських селах на схід від Турки” – зазначає автор. “Одначе в тих часах вже зачали люди носити чорні і поволі білі вийшли цілком з уживання”. Далі автор зауважує, що “в сім поясі багато шляхотських громад, декуди одно село мало дві громади – шляхотську і хлопську і два селові уряди: префекта і вїта...”. “В інших селах є один начальник громади для шляхти і хлопів,

Продукти землеробства

№ п/п	Тоді	Тепер
1.	Овес простий	Овес
2.	Овес гривнач (косач)	-
3.	Ячмінь (сколозdra)	Ячмінь (рідко)
4.	Жито яре (не багато)	Жито яре
5.	Пшениця яра (зовсім мало)	Пшениця озима
6.	Бульба	Бульба
7.	Лен	-
8.	Коноплі	-
9.	Біб	Біб
10.	Тичковий горох	
11.	Бурак	Бурак
12.	Бруква	-
13.	Капуста	-
14.	Морква	Морква
15.	Пастернак	-
16.	Петрушка	Петрушка
17.	Редька	-
18.	Ріпа	-
19.	Часник	Часник
20.	Цибуля	Цибуля
21.	Салат	-
22.	Мак	Мак
23.	Лобода дикоростуча	-
24.	-	Кріп
	Тоді ткали полотно з льону і коноплі на одяг і господарські потреби	Тепер тчуть з готових (купованих) ниток або розпускають на нитки старі лахи і тчуть хідники і мішковину.

називають його префектом, як у Комарниках. Ріжницю суспільного положення місцевого населення покажуть отєї назви села Ільника за Туркою, Ільник Землянський (Шляхотський) Іль. Запорожський, Іль. Королівський”.

Сірак у наших краях називався опончи. Автор у своїй праці подає зразки верхньої вовняної ноші опончи села Явори. Завдяки цій праці ми зараз маємо можливість дізнатися про одяг наших пращурів.

“Ліси і пасовиська” (спомини)

У “Літературно-Науковому Віснику” за 1910 р. (Т. 52.– С. 503-513) надруковано спомини Михайла Зубрицького про своє тяжке дитинство і шкільництво. Автор згадує рідне село Кіндратів, де народився, Розбір Округлий, де почалось його шкільництво, і Дрогобич, де студював науку у гімназії. Згадує він і свої вакації, коли пас гуси, свині або корови на оболоню чи на стерни, заробляючи дрібний гріш. Праця має назву “Ліси і пасовиська”, проте жодним словом тут не згадуються ні ліси, ні пасовиська. А назвав він її так тому, що причинилась з ним така приключка: пас він якось корови в одного газди, а вже був підлітком. Заробив якийсь гріш. У той час йому повідомили, що на його ім'я надійшов лист. Хлопець і втішився, і здивувався. Хто б це міг йому писати? Пішов на пошту. Лист був не плачений. Його треба було викупити. Зворотньої адреси не було. Батьки були не письменні, отже писав хтось інший. Хлопець віддав поштарці зароблені за літо гроші. Викупив лист, а в ньому була лише одна фраза: “Ліси і пасовиська...”.

Працю Михайла Зубрицького “Пачкарство бакуну (тютюну) в горах в Галичині в ХІХ ст.” надруковано у науковому збірнику, який присвячувався професорові Михайлові Грушевському учениками й прихильниками з нагоди його десятилітньої наукової праці в Галичині (1894-1904) (Львів, 1906.– С. 409-432).

Вирощування, пачкарство і продаж тютюну завжди було справою державною. Адже це давало чималий прибуток. Тому держава завжди намагалась контролювати цю галузь виробницт-

ва і продажу. Михайло Зубрицький у своїй праці дав розгорнуту картину виробництва тютюну в горах. Він зазначав, що цей процес трудомісткий і матеріально збитковий. Тому в горах не багато людей займались вирощуванням тютюну. Більшість людей з Бойківщини, а відтак із Турківщини й Старосамбірщини йшли купувати тютюн до угорського кордону, а ще краще аж до угорської долини, де тютюн був значно дешевший. Він описав шляхи міграції перекупщиків цього товару, звернув увагу на ті небезпеки для їхнього життя, які чатували на них на цьому шляху. Адже австрійський уряд тримав спеціальні озброєні загони, завданням яких було виловлювати і карати перекупщиків тютюну.

Тоді вживали не лише тютюновий дим, а й жували тютюнове листя, що було особливо шкідливим для здоров'я. Лише завдяки величезним зусиллям священників вдалось викоринити на Бойківщині таке зло, як жування тютюну. Курили і жували тютюн не тільки дорослі селяни, а й діти. У зв'язку з цим М.Зубрицький наводить такий приклад: “...З нелітками трудна справа, їх не можуть допильнувати родичі, особливо на полі, нераз мати складає у яку судину накладки, але там замість перебувати все маліє, а винувника не можуть схопити. Тямлю дуже добре, що в Кіндратові малі хлопці-пастушки курили файки, роздобуваючи тютюну, де попало, а коли неможна було ніяк розкрутити, збирали з старих буків сивий мох, клали в файку і курили...”.

У цій праці згадується тернавська полонина (коло села Тернава, що було колись на Турківщині). Там, рятуючись від австрійських охоронників, замерз Савишин Іван з Мшанця, як ішов на бакун. У цій праці автор згадує село Лімну, що на Турківщині. У Лімні одна з восьми фервальтерій Самбірської округи. Коли кого піймали з тютюном, то вели до Лімни і там їх карали.

У записках НТШ (Львів.– Т. 42.– С. 1-18) надрукована праця Михайла Зубрицького “Причинки до історії рекрутчини в Галичині при кінці ХVІІІ і до половини ХІХ століття”. У цій праці автор не дає характеристики австро-угорського війська того часу чи Наполеонівських походів, чи інших військових справ. У ній йдеться лише про рекрутчину, тобто призов до війська. М.Зубриць-

кий зазначає, що служили у війську 24 роки і це були марно втрачені молоді літа. Бойки ховалися від призову, а уряд жорстоко карав і тих, хто ховався, і тих, хто мав забезпечити призов. Автор наводить такі факти: “Один газда в Мшанці оповідав, що його прадід настав був війтом і якомсь не зміг зловити і приставити рекрутів. За те, коли прийшов до Лімної “на цесію” вибили його раз, а пізніше і другий раз. Побачив газда, що з панами не жарти, вернув домів і мовить до сина: – Будь ти війтом, бо я не вибуду, мене убють. Син став вмисто вітця війтом, приставив двох рекрутів, що утікали і його вже не били.

З боязки перед карою війт старався конечно виловити утікачів, а ті знов старалися дуже. Молодих людей їмали навіть в церкві і в такі свята, як Різдво і Великдень...”

І ще приклад: “Петро Грицуна з Мшанця пішов до Турки стати перед комісією і звідти утік, тай ховав ся. Прийшли з Лімної гайдуки і питали ся матери: “Де син?”. Та мати не повіла, мовила, що не знає де він обертає ся. Матір вивели до війта, до Савикового Василя і там виляли на ню на дворі може з 20 коновець студеної води, а се було в зимі і був мороз... Пізніше сина впіймали і він там служив”.

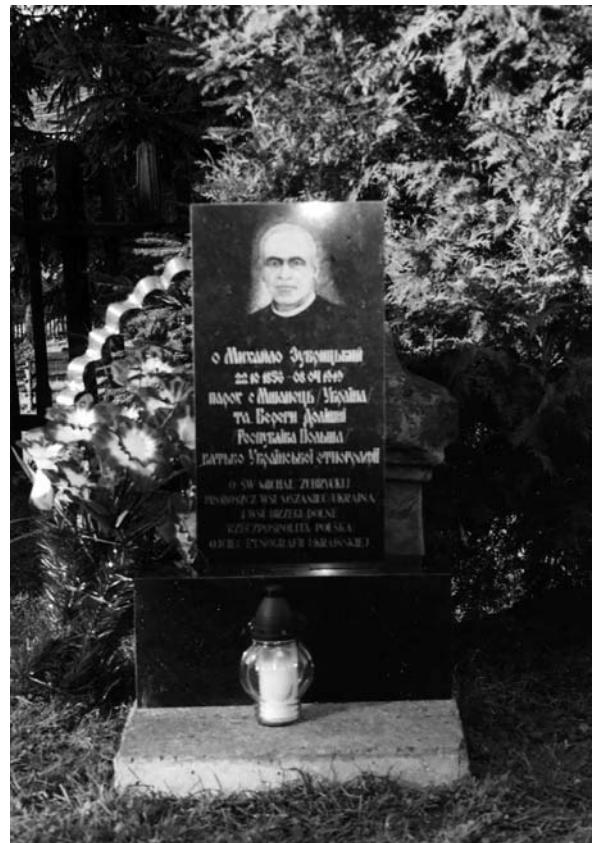
У праці “Ходаки, обув селян Старосамбірського і Турчанського повіта”, яка була надрукована у збірнику “Матеріали до української етнології” (Львів, 1909.– Т. 11.– С. 23-29) дізнаємось про взуття наших пращурів. Автор зауважує, що у той час вже були чоботи, проте селяни на Старосамбірщині і Турківщині давали перевагу ходакам, як більш зручній і доступній обуви. Тут же подано докладну технологію виготовлення і ремонту ходаків та способи їх ужитку як літом, так і зимою, як чоловічі, так і жіночі та дитячі зразки...

Цікавою працею є “Образ “Царство” і “Пекло” у Зубрицькій церкві. Надрукована вона у часописі “Діло” за 1884 р. числа 82 і 83. Зубриця, що на Турківщині, є те село з якого пішов рід Зубрицьких. Дід Михайла Зубрицького перейшов у с. Кіндратів, і там дістав продовження рід Зубрицьких. У с. Зубриця і зараз ще збереглась та давня церква, в яку ходив дід М.Зубрицького, і там же збереглась і нині картина, яка зображує

“Царство” і “Пекло”. Це широке полотно, мальоване по дереву, де подано образи Бога Отця, Бога Сина і Божої Матері, інші біблійні образи. Окремо подано таку історичну бувальщину, як монголотатарська навала, а також таку побутову сцену, як здирництво жидів над селянами. У частині “Пекло смоляное” показані ледачий, злодій, скупий, брехун, ворожбит, пихатий, блудник і блудниця та інші. Усі вони ідуть у пекло.

Цікавими є етнографічні матеріали, зібрані у формі коротких оповідань і записів на Турківщині. Серед них “Смок коло Єрусалима” (с. Кіндратів), “Диво в Лосині” (с. Лосинець), “Собака з Явори” (с. Явора). Описана Турківщина і в інших працях нашого земляка.

Михайло Зубрицький через усе своє життя, як найдорожчу святиню проніс любов до рідного краю, до свого народу. Усі свої праці, а їх кілька сот, він присвятив своєму народові і тим уславив його на науковому рівні, зробив знаним в усьому цивілізованому світі. За те йому щира шана і пам'ять у віках.

Відновлена могила М.Зубрицького. Листопад 2006 р. Село Береги Долішні (Республіка Польща). Світлина М.Балагутрака. Публікується вперше.